

СТЕФАН (ИЩВАН) ДУНЬОВ - ЛЕГЕНДА НА ДВЕ НАЦИОНАЛНИ РЕВОЛЮЦИИ

Потомък на чипровски бунтари

Бюст-паметник на първия български полковник в новата история на страната ни ще бъде открит в гр. Чипровци

На 7 септември т. г. президентът на Република България, в община Чипровци, Унгарското посолство у нас и Съюз „Атлантик” организират тържества в памет на полковник д-р Стефан (Ищван) Дуньов. На площада в гр. Чипровци Н. Прев. вицепрезидентът на Република България г-жа Маргарита Попова ще открие бюст-паметник на героя. В програмата на тържествата са предвидени научна конференция под ръководството на д-р Пал Хатош - генерален директор на институт „Балаши”, връчване на почетни плакети „Дуньов”, лекции на д-р Ласло Чорба - генерален директор на Националния исторически музей на Унгария, и на български учени.

„Аз бях малко, почти неграмотно българче, което освен матерния си език не знаеше друго. Моят баща бе прост селянин и освен български и малко влашки не познаваше друга наука“, ще напише към края на живота си революционерът и воинът Стефан Дуньов до окръжния управител на Темишоара.

Стефан (Ищван) Дуньов е роден през 1816 г. в село Винга в семейството на банатски българи-земеделци. Дуньови са потомци на буден род от Чипровци, намерил убежище в унгарските земи след разгрома на въстанието от 1688 г.

Стефан завършва с отличие гимназия в гр. Арад, владее немски и унгарски, но не приема сигурната чиновническа прехрана като своя съдба. Усеща се тътенът на 1848-а - Пролетта на народите. Избран за общински съветник, младият унгарски гражданин оглавява съпротивата срещу задължителното изучаване на немски и ратува навсякъде да се пише и говори на роден език. Обществените сблъсъци го насочват към юриспруденцията. През 1843 г. завършва Юридическия факултет на университета „Петер Пазман” в Будапеща. Освен право изучава финанси и чужди езици. Устремно се гмурва във водовъртежа на предстоящата национална революция. В зали и кръчми участва в поетични четения, където Шандор Петьофи и други поети четат взривните си стихове.

Срещата му с Лайош Кошут е неизбежна като астрономическо явление. Стефан Дуньов се нарежда сред най-близките приятели и съратници на водача на Унгарската национална революция. Дипломираният адвокат напуска Будапеща и се връща в родния си край, за да помага на ближните и да ги води в идните сражения. Когато започва революцията, Лайош Кошут го вика в столицата, за да го включи в Комитета за национална отбрана и да го изпрати като свой емисар в Банатска област. За около два месеца Дуньов взема властта, прилага 12-те принципа за национално самоуправление на Кошут и обучава стотици доброволци.

През юни 1848 г. австрийският император вика подкрепления от хърватската армия начело с бан Елачич и моли руския император Николай I за помощ. Австрийски агенти подтикват румънски селяни и други бедняци да въстанат срещу събратята си унгарци. Лайош Кошут и Шандор Петьофи подписват призив до унгарския народ да защити страната си. Стефан Дуньов застава начело на първия доброволчески отряд от гр. Арад. При него идват унгарци и стотици банатски българи. Приемат бойно кръщение при Накбечкерек.

Австрийската артилерия безмилостно обстрелва окопите на революционерите, които не смеят да вдигнат глава срещу снарядите. Изневиделица Банатският ескадрон нахлува в артилерийската позиция, съсича разчетите и преследва бягащите войници. Пленената батарея обръща оръдията си срещу императорските войски. Около месец ескадронът на Дуньов се превръща в решаващ фактор в сраженията при Накбечкерек. Потомци на конни народи, българи и унгарци жънат непредвидени победи.

Скоро унгарските полкове започват общо настъпление и разгромяват хърватските войски на бан Елачич. Императорският щаб оценява ролята на хвърковатите кавалеристи на Дуньов и неколкостранно им залага капани. Но прозорливият командир разгадава клопките и надхитря противника.

Военният му талант е оценен и капитан, после майор и подполковник Дуньов е изпратен като адютант на дивизионния командир Гало Ласло в най-тежките сражения. Усиленият ескадрон на Дуньов допринася за победите при Зента, Сентиваньи, Ковил и Качи. Лайош Кошут лично му присъжда званието „полковник“, с което Стефан Дуньов става първият български полковник в новата ни история.

Ищван Дуньов (вляво, с отрязания крак) заедно с италианския полковник Акиле Майоки (вляво, с отрязаната ръка)

Лайош Кошут - водачът на Унгарската революция

Но скоро Николай I, мракобесът на Европа, стоварва тежкия си юмрук върху малката държава. Стохилядна руска армия, командвана от генерал Паскевич, преминава Карпатите и заедно с австрийските войски започва да мачка унгарските патриоти. Невинни селяни, пленени революционери и бойци от Националната

гвардия са разстрелвани с механична жестокост от оловните войничета на двамата императори.

„Не бих се намесил - пише Николай I до ген. Паскевич, - ако собствената риза не беше близо до тялото, т.е. ако не виждах ... не само врагове на Австрия, но и врагове на световния ред и спокойствие ... злодеи и рушители, които трябва да бъдат изтребени за наше собствено спокойствие.“

Полковник Дуньов не слиза от коня дни наред. В нощна схватка е ранен в крака. Ляга в талига и продължава да командва хората си. Лекарите се боят от най-лошото и настояват за ампутация. Отказва. Спасява го някакво чудо.

Но революцията е смазана. Комитетът за национална отбрана обявява капитулация, за да спести излишни жертви. За пленените офицери контрареволуционният трибунал отсъжда: „Смърт чрез обесване“.

След като е публикувана присъдата на Дуньов, Задграничното унгарско правителство на Лайош Кошут буди европейското обществено мнение, залива с протести австрийските посолства, привлича на своя страна авторитетни учени, писатели и политици.

Заедно с 5 000 унгарски патриоти Лайош Кошут намира убежище в Османската империя. Султанът се опитва да играе ролята на либерал за сметка на европейските сатрапи. *„Скъпи приятелю, от далечния Шумен, град на земята, закърмила дедите Ви, изпращам моя поздрав до Вас. Нека това не бъде утеха в часовете на изпитание, а лъч на надежда“,* пише му Лайош Кошут. Смъртната присъда е заменена с десет години затвор. Някои от тези години Дуньов лежи в единична килия в най-страшния австрийски зандан „Кьониггрец“. Изучава стопански науки и военна стратегия, учи чужди езици.

Само две години след като излиза от затвора, през 1859 г. започва Италиано-австрийската война и несломеният воин нелегално преминава в Италия. *„Трябваше да избирам - или горчивия хляб на емиграцията, или пък ноктите на австрийския орел. Предпочетох първото.“*, пише по-късно.

Италия става третата му родина. Защото и тя е пияна с виното на Свободата. Гарибалди току-що е преминал р. Тичино с 5-хилядния си отряд алпийски стрелци, за да се изправи срещу 40-хилядната армия на ген. Урбан. Пак австрийци, пак войски на Хабсбургите. На младата италианска армия са нужни опитни офицери. Гарибалди назначава Стефан Дуньов за командир на полк. Под знамето му се сражават италианци, брат му Йожеф, отряд банатски българи и унгарци, емигрирали в Италия след 1848-а. Зле въоръжени, без провизии, преследвани от многоброен противник, оцеляват на магия

и печелят победи. След пробив на Южния фронт сред италианските войски настъпва паника. Само полкът на Дуньов не се огъва, удържа настъплението на превъзходящия противник при р. Волтурно и срива планираната дълбока офанзива.

Очарована, благодарна и още невярваща Италия изживява победите като в епична опера на Верди. И не скъпи похвали за командира, загубил крака си в боевете. Стефан Дуньов е награден с най-високите отличия на младата държава: савойски кавалерски орден за заслуги и Рицарски кръст на Ордена на Св. Мавриций, звание „полковник“ от Италианската армия и военноинвалидна пенсия. В „Пунгьола Жиорнале“ бърза да оповести: *„Подполковник Стефан Дуньов, който бе тежко ранен на 1 октомври в сражение при Понте ди Валле, е произведен полковник с диктаторска заповед и полкът, командван от него в този паметен ден, ще носи отсега нататък неговото име...“*

Гарибалди му изпраща телеграма в лазарета:
„Южна армия, Полковник Дуньов

За хора като Вас не стигат похвали и от моя страна желая само щото за доброто на Вашата родина и на моята, за нашата привързаност и нашата благодарност да бъде запазен скъпоценният Ви живот.

С истинска обич

Ваш Дж. Гарибалди

17 окт. 1860 г.”

Ампутират левия му крак. В писмо, озаглавено с краткото „Адио“, раненият командир се прощава с полка си: *„Каквито и да са обратите, които ни очакват в разнообразния и бърз бяг на нашето съществуване, аз се надявам, че не ще ме забравите, както ще бъде за мене незаличима почитта и привързаността към целия този полк, на който имах щастието да бъда командир!“* Ищван Дуньов отказва да се завърне в Унгария, докато Лайош Кошут не бъде напълно реабилитиран и официално приет в родината. Неспokoйният му дух го насочва към научна дейност. Прави преводи, пише книга и множество статии по икономически проблеми в италианския и в унгарския печат.

След като получава обемистия му икономико-географски труд, Джузепе Гарибалди отговаря: *„Ще запазя като скъп спомен Вашата книга и скърбя, че не ми е възможно сега да я чета. Йезуитизмът още владее по-голямата част от Европа и всякога трябва да сме готови да го смажем.*

Капрера, 4 февр. 1873 г.

Винаги Ваш Дж. Гарибалди”

Дуньов поддържа кореспонденция с италианския военен и политически деец до края на живота му (1882 г.). Участва в работата на задграничния унгарски директорат в Торонто.

Умира на 73 години през 1889 г. в гр. Пистоя. Италия му отдава военни почести. Унгарските вестници пишат: „Почина един от най-храбрите бойци от освободителната 1848-1849 г.”

**Капитан I ранг (з)
Васил ДАНОВ**